

NASTAVNO - NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA U BEOGRADU

Referat o završenoj doktorskoj disertaciji

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 16.11.2017. god., imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije kandidata Sanje Marjanović pod nazivom "POVEZANOST RANIH MALADAPTIVNIH SHEMA SA SOCIJALNOM KOMPETENCIJOM NA DEČIJEM UZRASTU". Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i podnosi sledeći referat.

Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Sanja Marjanović, rođena 1984. godine, stekla je diplomu osnovnih studija psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu 2009. godine. Diplomski rad pod nazivom „Strategije prevladavanja stresa kod dece i adolescenata“ odbranila je sa ocenom 10. Master studije (istraživački smer) upisala je 2009. godine na istom fakultetu, a 2010. godine odbranila master rad pod nazivom: „Faktori od kojih zavisi uticaj gramatičkog konteksta na čitanje reči“ takođe sa ocenom 10. Tokom 2009. godine počela je da stažira u Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu, na odeljenju za psihotične poremećaje. Državni ispit pri Ministarstvu zdravlja položila je 2010. godine. Pored rada u psihodijagnostici tokom staža bila je uključena u nekoliko tekućih istraživačkih projekata iz oblasti kliničke psihologije. Kao rezultat ovog rada nastala su 3 članka u časopisima od nacionalnog značaja i 6 saopštenja na međunarodnim naučnim skupovima. Svi radovi se odnose na oblast kliničke psihologije, a u člancima se kandidatkinja bavi užim područjem psihopatologije dece i mladih.

Sanja Marjanović se edukovala iz više psihoterapijskih pravaca. Od 2006. do 2010. godine bila je edukant Geštalt studija u Beogradu, gde je stekla znanja iz oblasti geštalt psihoterapije. Od 2011. do 2013. godine edukovala se iz racionalno-emotivne bihejvioralne terapije (REBT) u okviru REBT centra u Beogradu i dobila sertifikat naprednog nivoa. Sada se bavi psihološkim savetovanjem u svojoj agenciji "Ekvilibrijum 2016".

Bogato iskustvo u oblasti kliničke psihologije i psihoterapije, kao i interesovanje za psihopatologiju dece i mladih, pomoglo je kandidatkinji da se usmeri na aktuelnu temu sa višestrukim praktičnim implikacijama. Reč je o ranim maladaptivnim shemama, ključnom konstruktivnom shema terapije, savremene kognitivno-bihejvioralne terapije koja se fokusira na hronične probleme osoba i poremećaje karakternih struktura koji su se formirali tokom ranog detinjstva i adolescencije, a čije se manifestacije vide u odraslom dobu. Postoje mnogobrojne empirijske potvrde povezanosti maladaptivnih shema i psihopatologije kod odraslih ispitanika (npr. Schmidt, Joiner, Young & Telch, 1995, Young & Brown, 1990) i adolescenata (npr. Lumey & Harkness, 2007; Van Vlierberghe & Braet, 2007). Međutim, empirijska potvrda povezanosti ranih maladaptivnih shema i dečje psihopatologije tek je u začetku. Rezultati malobrojnih dosadašnjih istraživanja pokazuju da je većina ranih maladaptivnih shema u pozitivnoj korelaciji sa besom i depresivnim raspoloženjem, što ukazuje na štetnost ovih obrazaca još u najranijim fazama razvoja (Güner, 2016, Rijkeboer & De Boo, 2009).

Sa ciljem da dopuni postojeći skup saznanja, kandidatkinja u doktorskoj disertaciji ispituje da li su rane maladaptivne sheme povezane sa širokim spektrom problema u oblasti socijalne kompetencije na dečijem uzrastu (na primer, povlačenjem iz socijalnih interakcija, agresivnim ponašanjem itd.). Socijalna kompetencija tokom detinjstva je povezana sa mnogim merama optimalnog funkcionisanja u odraslom dobu, uključujući zdrav socijalni i kognitivni razvoj (Hartup, 1992), samopouzdanje, opšte zadovoljstvom (Danielson & Phelps, 2003) itd. Slično tome, problematična iskustava u okviru vršnjačke grupe tokom detinjstva povezana su sa problemima

mentalnog zdravlja kod odraslih (Ladd & Burgess, 2001; Woodward & Fergusson, 1999). Tako, preciziranje veza između različitih shema i problema u socijalnoj interakciji može unaprediti razvoj preventivnih programa i psihoterapijskih intervencija kojima će se na ranom uzrastu sprečiti razvoj ozbiljne patologije čije se pune posledice često mogu videti tek na odraslom uzrastu.

Disertacija je napisana na 106 strana sa literaturom i priložima. Korišćena literatura sadrži 102 reference, od kojih najveći deo čine savremeni istraživački radovi objavljeni u relevantnim naučnim časopisima.

Predmet i cilj disertacije

Rane maladaptivne sheme se definišu kao obuhvatni, samougrožavajući obrasci razmišljanja, emocionalnog i telesnog reagovanja koji su se razvili tokom detinjstva i adolescencije a održavaju se i učvršćuju tokom odraslog doba (Young, Klosko & Weishaar, 2003; Young & Martin, 2010). Shema terapija razlikuje 18 ranih maladaptivnih shema (npr. očekivanja osobe da će biti povređena ili iskorišćena od strane drugih; uverenje da je oštećena, inferiorna, loša, bezvredna i sl. itd.) koje proizilaze iz neispunjavanja pet suštinskih emocionalnih potreba deteta: potrebe za emotivnom sigurnošću i vezivanjem, potrebe za autonomijom, kompetencijom i identitetom, potrebe za uspostavljanjem realističnih ograničenja i samokontrole, potrebe za slobodnim izražavanjem i uvažavanjem emocija i potrebe za spontanošću i igrom (Young et al., 2003).

Shema terapija postulira da rane maladaptivne sheme nastaju primarno u porodici ali da se pojavljuju i održavaju u širem socijalnom kontekstu. Pripadnost vršnjačkoj grupi posebno je važna u periodu srednjeg detinjstva i adolescencije za formiranje identiteta osobe a negativna iskustva u odnosima sa vršnjacima, u ovom razvojnom periodu, mogu doprineti razvoju psihopatologije. Pretpostavlja se da dete u vršnjačku grupu dolazi već sa donekle formiranim ranim maladaptivnim shemama koje su prvobitno nastale u okviru primarne porodice i da dešavanja unutar vršnjačke grupe predstavljaju „okidač“ za aktiviranje ovih shema i njihovo dalje održavanje i učvršćivanje. Međutim, još uvek se malo zna o tome koje sheme su povezane sa kojim problemima u socijalnoj interakciji.

Teorijski značaj ovog istraživanja tiče se osvetljavanja koje rane maladaptivne sheme su povezane sa kojim oblicima problema u socijalnoj interakciji. Praktični značaj istraživanja se ogleda u tome što nam preciznije informacije o vrstama shema koje su povezane sa određenim disfunkcijama u socijalnoj kompetenciji pomažu da otkrijemo na koje rane maladaptivne sheme treba da se fokusiramo prilikom razvoja psihoterapijskih intervencija i/ili preventivnih programa.

Ciljevi istraživanja su sledeći:

- Ispitivanje povezanosti između ranih maladaptivnih shema sa povlačenjem u socijalnim interakcijama i simptomima depresivnosti i anksioznosti.
- Ispitivanje povezanosti ranih maladaptivnih shema sa hostilnošću i agresivnim ponašanjem.
- Ispitivanje povezanosti ranih maladaptivnih shema sa prosocijalnim ponašanjem.

Osnovne hipoteze

Opšta pretpostavka od koje se polazi u istraživanje jeste da su rane maladaptivne sheme povezane sa disfunkcionalnim socijalnim ponašanjem u vršnjačkoj grupi. Kandidatkinja takođe formuliše specifične hipoteze:

- Rane maladaptivne sheme iz domena Odsustvo emocionalne sigurnosti i odbacivanje i Narušavanje autonomije i samostalnog funkcionisanja pozitivno su povezane sa simptomima depresivnosti i anksioznosti (Güner, 2016, Lumley & Harkness, 2007, Rijkeboer & De Boo, 2009, Van Vierberghe et al., 2010) i povlačenjem u socijalnim interakcijama.
- Rane maladaptivne sheme iz domena Narušavanje granica pozitivno su povezane sa hostilnošću i agresivnim ponašanjem u socijalnim odnosima (Calvete, 2008, Güner, 2016, Rijkeboer & De Boo, 2009; Tremblay & Dozois, 2009, Van Vierberghe et al., 2010).
- Rana maladaptivna shema Umreženost pozitivno je povezana sa prosocijalnim ponašanjem ili sa njim ima nulte korelacije (Güner, 2016, Rijkeboer & De Boo, 2009).

Nacrt istraživanja je korelacionog tipa a od varijabli sadrži: demografske varijable - pol i uzrast, prediktorske varijable - rane maladaptivne sheme i kriterijumske varijable - socijalna kompetencija merena iz perspektive dece i nastavnika. Uzorak ispitanika čine deca uzrasta od 8 do 15 godina, od trećeg do osmog razreda osnovne škole. Ukupan uzorak iznosio je 683 učenika.

Nastavnici su svoju procenu vršili na selekcionisanom uzorku ispitanika, tj. procenjivali su troje do petoro učenika iz odeljenja koje su sami birali na osnovu uputstva da treba da odaberu tri grupe učenika na taj način što će prvu grupu činiti ona deca koja su po njihovom mišljenju najčešće stidljiva i izbegavaju kontakt sa drugima (povučena su), drugu grupu ona koja najčešće izražavaju bes i agresivno ponašanje i treću grupu deca koja lako sarađuju i druže se sa ostalima.

Ispitivanje je vršeno u toku nastavnih aktivnosti uz dozvolu i suglasnost direktora, nastavnika, roditelja i dece u školi. Ispitanicima je rečeno da je istraživanje anonimno i dato je objašnjenje kako treba da popune upitnike.

Kratak opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija sadrži četiri dela: teorijski deo, metodološki deo, rezultate istraživanja i diskusiju sa zaključkom, a na kraju rada dati su spisak korišćene literature i prilozi. Teorijski deo rada obuhvata teorijski model shema terapije, rezultate dosadašnjih istraživanja maladaptivnih shema kod odraslih, adolescenata i dece, značaj socijalne kompetencije za optimalan razvoj itd. Metodološki deo rada obuhvata opise uzorka, varijabli i instrumenata, procedure istraživanja i načina obrade. U rezultatima su predstavljeni dobijeni nalazi. Završni deo čini diskusija u kojoj se rezultati interpretiraju i povezuju sa dosadašnjim saznanjima, izvode praktične implikacije važne za prevenciju i terapiju i formuliše zaključak. Sledi spisak poglavlja:

- Teorijski uvod
 - teorijski model shema terapije i ranih maladaptivnih shema
 - koncept socijalne kompetencije
 - predmet istraživanja
 - ciljevi istraživanja
 - hipoteze istraživanja
- Metodologija
 - nacrt i varijable istraživanja
 - uzorak
 - postupak
 - instrumenti
 - obrada podataka
- Rezultati istraživanja
 - deskriptivna statistika i metrijske karakteristike korišćenih skala
 - provera faktorske valjanosti za ispitivanje ranih maladaptivnih shema
 - testiranje povezanosti mera ranih maladaptivnih shema i socijalne kompetencije
- Diskusija
 - struktura inventara za merenje ranih maladaptivnih shema
 - povezanost ranih maladaptivnih shema i socijalne kompetencije na dečjem uzrastu
 - zaključak i implikacije za buduća istraživanja
- Literatura
- Prilozi

Ostvareni rezultati i naučni doprinosi disertacije

Doprinos istraživanja dizajniranog u nacrtu Sanje Marjanović značajan je i višestruk. Shema terapija pretpostavlja da se rane maladaptivne sheme formiraju najpre unutar primarne porodice i da dešavanja unutar vršnjačke grupe predstavljaju „okidač“ za aktiviranje ovih shema i njihovo dalje održavanje i učvršćivanje, ali to još uvek nije potkrepljeno istraživanjima. S obzirom na rečeno, teorijski značaj ovog istraživanja leži u istraživačkoj potvrdi da su rane maladaptivne sheme povezane sa indikatorima nedostatka socijalne kompetencije na dečjem uzrastu. Ovo istraživanje

takođe razjašnjava koje sheme su povezane sa kojim problemima u socijalnoj interakciji. Uvrđeno je da je povlačenje u socijalnoj interakciji povezano sa shemama iz domena Odsustva emocionalne sigurnosti, Narušavanja autonomije i Usmerenosti na druge; aksioznost je povezana sa shemama Neuspeh i Traženje potvrde i priznanja dok je agresivno ponašanje povezano sa shemama iz domena Narušavanja granica, Odsustva emocionalne sigurnosti i Narušavanja autonomije. Precizne informacije o povezanosti ranih maladaptivnih shema i manjka socijalne kompetencije, ranog indikatora psihopatologije u adolescentnom i odraslom dobu, pomažu nam u određivanju fokusa prilikom razvoja preventivnih programa i/ili psihoterapijskih intervencija.

Kao što vidimo, ovo istraživanje je pokrenulo temu povezanosti vršnjačkog konteksta i aktiviranja maladaptivnih shema i utvrdilo da postoje specifični sklopovi shema koji su pozitivno ili negativno povezani sa određenim disfunkcionalnim ponašanjem u vršnjačkom okruženju. S obzirom da svaka faza razvoja ima posebne odlike, u daljim istraživanjima sa longitudinalnim dizajnom bilo bi korisno ispitati koje maladaptivne sheme su povezane sa kojim disfunkcionalnim socijalnim ponašanjem s obzirom na uzrast ispitanika.

Zaključak

Doktorska disertacija Sanje Marjanović predstavlja samostalno i originalno naučno delo kojim su u potpunosti ostvareni ciljevi i zadaci navedeni u odobrenoj prijavi doktorske disertacije. Na osnovu analize doktorske disertacije, Komisija zaključuje da kandidatkinja pokazuje visok nivo stručnosti i poznavanja dominantnih teorijskih postavki u oblasti shema terapije, kao i sposobnost da na originalan način dizajnira i istraži veoma složene probleme i da kompetentno analizira i interpretira nalaze istraživanja povezujući ih i kontrastirajući sa onim što je poznato u dosadašnjoj istraživačkoj literaturi.

Imajući u vidu prethodno izneto mišljenje, predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta u Beogradu da Sanji Marjanović odobri javnu odbranu doktorske disertacije pod nazivom: **Povezanost ranih maladaptivnih shema sa socijalnom kompetencijom na dečijem uzrastu.**

Beograd, 21.11.2017. god.

Komisija

Prof. dr Tatjana Vukosavljević-Gvozden

Doc. dr Ana Altaras Dimitrijević

Doc. dr Ksenija Krstić

Doc. dr Danka Purić